

To se (ne) može prevesti

Damjan Krstajić

Kao neko ko je u struci radio više godina u inostranstvu, razumem u potpunosti naše naučnike koji jednostavno ne znaju kako da prevedu neke naučne termine sa engleskog na srpski. Nije uopšte lako. Jedno vreme bilo mi je svejedno što ne znam kako da se u vezi nauke izrazim na našem jeziku. Međutim, u jednom trenutku poželeo sam da se obratim našem čitalaštvu i suočio sam se sa ozbiljnom prazninom u sebi.

Nažalost, nije problem samo kod mene. Primetio sam da je dosta predavanja naših naučnika iz moje oblasti istraživanja, namenjenih našoj publici, često praćena slajdovima na engleskom jeziku. Dakle, svi slušaoci razumeju srpski, nema stranaca, niti se očekuje da ih bude u publici, a opet se upotrebljavaju engleski nazivi naučnih termina. Predavači pričaju nekim srpsko-engleskim jezikom i niko se ne buni.

Ko će sad da se zamajava sa prevođenjem termina iz jedne uske naučne oblasti na srpski? Gubitak vremena. Pretpostavljam da slično važi i za druge naučne oblasti.

Engleski jezik je danas *lingua franca* u nauci. Umeće pismene i verbalne prezentacije na engleskom od ključnog je značaja za bilo koga ko hoće da se probije na svetsku naučnu scenu. Šta nedostaje ako na predavanjima studenti, naši budući naučnici, uče termine na engleskom? Ništa. Mislim da je dobro da zajedno sa našim prevodima budu upoznati i sa originalnim terminima na engleskom. Međutim, šta ako nema naših prevoda? I zašto ih nema? Zahvalan sam Branku Đakoviću i Zoranu Čikiću na diskusijama u vezi ovih pitanja.

„*To se ne može prevesti na srpski.*“ Ovo je odgovor koji drugi i ja često čujemo i koji samom sebi dajem kad ne znam kako da prevedem neki engleski stručni termin. U prošlom članku prikazao sam univerzitetski udžbenik *Veštačka inteligencija* (Matematički fakultet 2021.) Predraga Janičića i Mladena Nikolića, u kojem sam naveo nekoliko lepih primera prevoda stručnih termina sa engleskog na srpski. Kako su oni to umeli, a drugi i ja nismo?

Sasvim je moguće da neki od nas slabije poznaju srpski jezik i imaju siromašniji rečnik na raspolaganju. Oni jednostavno nisu u mogućnosti da iznađu dobar prevod. Međutim, koliko je takvih među našim naučnicima?

Mišljenja sam da dobar deo poteškoća u prevodu naučnih termina proističe, ne iz siromaštva našeg jezika, već iz nerazumevanja njihovih značenja na stranom jeziku. Dakle, utisak mi je da deo naših naučnika krije svoje neznanje upotrebom engleskih naziva naučnih termina u srpskom jeziku.

Ima slučajeva, međutim, kad se razume strani termin i opet se upotrebljava. Nebrojeno puta sam čuo sebe i druge kako prilikom pokazivanja nekih podataka na grafiku kažemo „*Ovo su autlajeri*“. Engleski termin *outlier* može jednostavno da se prevede kao podatak koji odudara od ostalih. Ništa komplikovano. Dakle, mogli smo reći: „*Ovo su podaci koji odudaraju*“, ali nismo. Zašto? Pre bih rekao da je u pitanju bilo ostavljanje utiska da je nešto naučno u pitanju, nego lenjost, ali moguće je i jedno i drugo.

Dodatan problem su stručni termini na engleskom koji se u inostranoj naučnoj literaturi koriste da se nešto lepše prepakuje i sakrije suština. Šta da radimo sa stručnim izrazima na engleskom koji nemaju smisla? Evo primera. U mojoj oblasti istraživanja, odnedavno je aktuelno biti *Data Scientist* (naučnik za podatke). Međutim, zar statističar nije naučnik za podatke? Po čemu se *Data Science* (nauka o podacima) razlikuje od statistike? Verovali ili ne, ali *Data Science* je statistika bez naučne metodologije. Stoga i ne treba da nas začudi što se to ne prevodi, već se samo kaže da je to dejta sajens oblast, čijeg naučnika nazivamo dejta sajentist. Nešto što je glupo na engleskom nemoguće je lepo prevesti na srpski. Međutim, nešto što je besmisleno, ne znači da se neće zadržati u engleskom jeziku. Tako danas imamo katedre za dejta sajens na nekim vodećim inostranim univerzitetima.

Samo da dodam da postoji engleski termin *Data Engineering* (inženjerstvo za podatke), koji prikladno opisuje ono što se podrazumeva pod *Data Science*, jer je u pitanju ozbiljno inženjerstvo i umeće obrade podataka, a ne nauka. Predlažem da osobe koje se bave ovom oblašću nazivamo inženjerima za podatke, a ne dejta sajentistima.

Priznajem, ima slučajeva kad jednostavno ne znam kako da prevedem važan termin. Već duže vreme mučim se sa prevodom termina *confounding factor*. Mišljenja sam da svako ko se bavi opservacionim istraživanjima treba da bude upoznat sa njime. To je faktor koji je često nepoznat istraživaču i koji utiče na krajnje rezultate. Primera radi, posmatramo dve grupe ljudi. Jedna

redovno uzima neki suplement, a druga ne. Neka grupa koja je uzimala suplement ima neka poboljšanja, koja druga nema. Da li smo time pokazali da suplement sigurno doprinosi poboljšanju? Ne! Moguće je, na primer, da grupa koja je uzimala suplement generalno zdravije živi od druge grupe, a da mi to nismo znali, i da suplement uopšte ne utiče. U tom slučaju stil života bi bio takav faktor. U ranijim člancima ovaj faktor sam prevodio kao *zbunjujući faktor*, kasnije kao *skriveni faktor*. Svi ovi nesavršeni pokušaji prevoda su, po mom mišljenju, jasniji za čitaoca nego da sam rekao *konfounding faktor*.

Ako se slažemo da je jezik u nauci bitan, onda su i rečnici stručnih termina od velikog značaja za našu nauku. Međutim, nisam siguran koliko se uopšte koriste.

Odmah na početku napomenuo sam da nisam i ne mogu biti jezički čistunac. Ono što međutim primećujem, jeste otuđivanje nauke i naučnog mišljenja od našeg jezika, a samim tim i od velike većine našeg naroda. To će neminovno dovesti do toga da u budućnosti imamo ozbiljan problem kako da našem stanovništvu objasnimo osnovne naučne koncepte.

Reference koje podržavaju činjenice spomenute u članku

1. Branko Đaković

<http://www.tomatotomato.rs/eng/team.html>

2. Zoran Čikić, profesor engleskog jezika i sudski prevodilac za engleski jezik

<https://rs.linkedin.com/in/zoran-cikic-a4278569>

3. Predrag Janičić

<http://poincare.matf.bg.ac.rs/~janicic/>

4. Mladen Nikolić

<http://poincare.matf.bg.ac.rs/~nikolic/>

5. Knjiga „Veštačka inteligencija“

http://poincare.matf.bg.ac.rs/~janicic//courses/VI_B5.pdf

6. Data Science

https://en.wikipedia.org/wiki/Data_science

7. Data Engineering

<https://www.coursera.org/articles/what-does-a-data-engineer-do-and-how-do-i-become-one>

8. Confounding factor

<https://en.wikipedia.org/wiki/Confounding>